

Uniwersytet
Wrocławski

Postępowanie karne

Właściwość organów postępowania karnego

Dr hab. Wojciech Jasiński
Katedra Postępowania Karnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Właściwość organów procesowych

Właściwość – upoważnienie do dokonywania przez organ określonej czynności procesowej lub określonego zespołu czynności procesowych. Owo upoważnienie jest najczęściej zarazem obowiązkiem.

- 1) **Właściwość sądu (dział II i XXV KPK)**
- 2) **Właściwość innych organów procesowych**
 - uregulowana poza KPK
 - Konstytucja RP (Trybunał Stanu),
 - umowy międzynarodowe (MTK)
 - ustawy i rozporządzenia (prokurator, Policja)

Właściwość organów procesowych

- 1) Sądy powszechne (rejonowe, okręgowe, apelacyjne)
- 2) Sądy wojskowe (garnizonowe, okręgowe)
- 3) Sąd Najwyższy
- 4) Trybunał Stanu

Właściwość w sprawach karnych:

Prezydent Rzeczypospolitej (osoba wykonująca tymczasowo jego obowiązki) za popełnienie przestępstwa może być pociągnięty do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu (art. 145 ust. 1).

Członkowie Rady Ministrów ponoszą odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu za przestępstwa popełnione w związku z zajmowanym stanowiskiem (art. 156 ust. 1)

Właściwość organów procesowych

- 5) Powszechne jednostki organizacyjne prokuratury (prokuratury rejonowe, okręgowe, regionalne i Prokuratura Krajowa)
- 6) Piony śledcze IPN
- 7) Policja
- 8) Inne organy ścigania (m.in. CBA, ABW, Straż Graniczna) – por. 312 KPK, art. 325d KPK oraz ustawy szczególne.

Właściwość organów procesowych

Organy wewnątrzsądowe

- a) Prezes sądu (przewodniczący wydziału karnego)
- b) Inny upoważniony sędzia
- c) Przewodniczący składu orzekającego
- d) Referendarz sądowy (od 1 lipca 2015)

Właściwość organów procesowych

Referendarz sądowy

Projekt stwarza możliwość powierzania referendarzom sądowym określonych czynności także w postępowaniu karnym. Jest to wyjście naprzeciw postulatowi wskazującemu, że udział w postępowaniu karnym referendarzy sądowych, poprzez wykonywanie „zadań z zakresu ochrony prawnej” (art. 2 § 2 Prawa o ustroju sądów powszechnych), byłoby istotnym instrumentem usprawnienia tego postępowania i odciążenia sędziów od czasochłonnych, chociaż nieskomplikowanych pod względem prawnym czynności, które nie stanowią „wymiaru sprawiedliwości” w rozumieniu art. 175 Konstytucji RP, a w dużej części mają charakter administracyjno-organizacyjny.

Właściwość organów procesowych

Referendarz sądowy – przykładowe uprawnienia

- **art. 23a KPK** - skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego
- **art. 57 par. 2 KPK** – wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania po odstąpieniu od oskarżenia przez oskarżyciela posiłkowego samoistnego
- **art. 61 par. 1-2 KPK** – wydanie postanowienia o zawieszeniu postępowania w razie śmierci oskarżyciela prywatnego; wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania, gdy osoby uprawnione nie wstąpią w prawa zmarłego oskarżyciela prywatnego
- **art. 80a par. 1 KPK** – wyznaczenie obrońcy z urzędu
- **art. 107 par. 1 KPK** – nadawanie klauzuli wykonalności
- **art. 120 par. 3 KPK** – wezwanie do uzupełnienia braków formalnych pisma procesowego

Właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd

Źródła normatywne:

- art. 45 ust. 1 Konstytucji RP,
- traktaty międzynarodowe (EKPC, MPPOiP, TUE)
- przepisy kpk (art. 4, 24-44)

Właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd

Sąd właściwy:

- zakaz tworzenia do osądzenia danej sprawy lub kategorii spraw sądów *ad hoc* lub *ex post facto*
- konieczność unormowania podstawowych kwestii dotyczących funkcjonowania sądu w ustawie
- zakres kognicji musi być jasno określony w ustawie (w sposób abstrakcyjny i generalny), podobnie jak tryb wyznaczania składów sądu

Właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd

Sąd niezależny i niezawisły:

- niezależność od innych gałęzi władzy – egzekutywy i legislatywy (trójpodział władzy)
- brak niedopuszczalnych wpływów na sądy dotyczy nie tylko sfery orzeczniczej, ale także sfery ustroju, organizacji sądownictwa oraz statusu sędziów
- Niezależność nie implikuje jednak całkowitego oddzielenia od innych władz państwowych (fakt powoływania sędziów przez organ egzekutywy nie decyduje sam przez się o tym, że nie są oni niezależni - ETPC)

Właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd

Sąd niezależny i niezawisły:

- osoby wykonujące funkcje orzecznicze muszą być wyposażone w wystarczające gwarancje niezawisłości, w szczególności od organu powołującego. Z tej perspektywy szczególne znaczenie mają kwestie długości kadencji oraz sposób powoływania sędziów.
- zagrożenie dla niezależności sądu może pochodzić także od samych organów władzy sądowniczej. Wewnętrzna organizacja sądownictwa w zakresie relacji między sądami niższego a wyższego rzędu może mieć znaczenie dla oceny spełnienia standardu niezależności sądu (np. uprawnienia prezesa sądu w stosunku do poszczególnych sędziów)

Właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd

Sąd bezstronny:

- Bezstronność ma dwa aspekty: **subiektywny i obiektywny**. Pierwszy wymaga dokonania oceny osobistego przekonania sędziego w danej sprawie i ustalenia, czy nie jest on **w jakikolwiek sposób uprzednio nastawiony lub w jakimkolwiek sensie uprzedzony do stron oraz do samej sprawy**. Drugi zaś polega na ustaleniu, czy w danej sprawie można wykluczyć jakiegokolwiek uzasadnione wątpliwości odnośnie do bezstronności składu orzekającego

Właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd

Sąd bezstronny:

Podwójny standard bezstronności zakłada nie tylko konieczność faktycznej bezstronności sędziego, ale także zagwarantowania postrzegania sędziego przez strony i uczestników postępowania oraz społeczeństwo jako bezstronnego. Podkreśla to SN uznając, że chodzi o „uniknięcie sytuacji, gdy bezstronność sędziego mogłaby stać się przedmiotem racjonalnie podnoszonych (co nie znaczy, że zawsze zasadnych) wątpliwości, a praktycznie niemożliwe byłoby z kolei dowiedzenie nieprawdziwości takiego podejrzenia” (uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 9/07, OSNKW 2007, nr 5, poz. 39).

Właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd

Sąd bezstronny:

„Pełnienie roli arbitra wymaga kredytu zaufania publicznego. Sędzia pozbawiony go nie może w sposób prawidłowy rozstrzygać konfliktów i służyć zachowaniu spokoju publicznego. Orzeczenia takiego sędziego, nawet pomimo ich obiektywnej prawidłowości, nie będą akceptowane przez strony konfliktu czy opinię publiczną” (orzeczenie TK z dnia 9 listopada 1993 r., K. 11/93, OTK 1993, nr 2, poz. 37).

Właściwość organów procesowych

Rodzaje właściwości sądu

1. Właściwość rzeczowa
2. Właściwość funkcjonalna
3. Właściwość miejscowa
4. Właściwość z łączyłości spraw
5. Właściwość z delegacji

Właściwość organów procesowych

Właściwość rzeczowa sądu

upoważnienie sądu do całościowego
rozpoznania sprawy w pierwszej
instancji

Dotyczy:

- sądu rejonowego (art. 24 par. 1 KPK)
- sądu okręgowego (art. 25 par. 1 KPK)
- sądów wojskowych

Właściwość organów procesowych

Właściwość funkcjonalną definiuje się najczęściej jako uprawnienie sądu do dokonywania określonych czynności postępowania karnego

Dotyczy:

- sądu rejonowego (m.in. art. 24 par. 2 KPK)
- sądu okręgowego (m.in. art. 25 par. 3 KPK)
- sądu apelacyjnego (m.in. art. 26 KPK)
- Sądu Najwyższego (m.in. art. 27 KPK)
- sądów wojskowych

Przepisy regulujące właściwość funkcjonalną sądu mogą znajdować się także poza KPK (np. ustawa o skardze na przewlekłość postępowania)

Właściwość organów procesowych

Właściwość miejscowa

upoważnienie sądu do rozpoznania danej sprawy ze względu na jego siedzibę oraz miejsce zdarzenia, które ma dla tej sprawy znaczenie

Dwa wyznaczniki :

- 1) Obszar właściwości sądu
- 2) Miejsce popełnienia przestępstwa albo inne kryterium wynikające z KPK (np. miejsce prowadzenia postępowania przygotowawczego, miejsce zatrzymania)

Właściwość organów procesowych

Właściwość miejscowa

KRYTERIUM PODSTAWOWE:

- I. sąd, w którego okręgu popełniono przestępstwo.
- II. sąd macierzystego portu statku (jeżeli przestępstwo popełniono na polskim statku wodnym lub powietrznym, a pkt I nie może mieć zastosowania)

jeżeli przestępstwo popełniono w okręgu kilku sądów, właściwy jest ten sąd, w którego okręgu najpierw wszczęto postępowanie przygotowawcze – **REGUŁA WYPRZEDZANIA**

Właściwość organów procesowych

Właściwość miejscowa

KRYTERIA POMOCNICZE

III. Jeżeli nie można ustalić miejsca popełnienia przestępstwa lub przestępstwo popełniono za granicą, właściwy jest sąd, w którego okręgu:

- 1) ujawniono przestępstwo,
- 2) ujęto oskarżonego,
- 3) oskarżony przed popełnieniem przestępstwa stale mieszkał lub czasowo przebywał

Konflikt rozstrzyga **reguła wyprzedzania**

Właściwość organów procesowych

Właściwość miejscowa

KRYTERIA POMOCNICZE

IV. Jeżeli nie można ustalić właściwości miejscowej sądu według przepisów poprzedzających, sprawę rozpoznaje **sąd właściwy dla dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawy.**

Właściwość organów procesowych

Właściwość miejscowa

Unormowania szczególne (przykłady):

- 1) **właściwość miejscowa jest określana alternatywnie** (właściwość miejscowa sądu rozpoznającego zażalenie na zatrzymanie, która uzależniona jest od miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania – art. 246 § 2 KPK)
- 2) **zależy ona od decyzji organu procesowego** (właściwość miejscowa sądu rejonowego stosującego tymczasowe aresztowanie w postępowaniu przygotowawczym – art. 250 § 2 KPK).

Właściwość organów procesowych

Właściwość z łączności spraw

1) **łączność podmiotowa** (elementem łączącym jest osoba oskarżonego) – decyduje reguła wyprzedzania lub usytuowanie sądu w strukturze sądownictwa

2) **łączność przedmiotowa** (elementem łączącym jest czyn zarzucony w postępowaniu) – sąd właściwy dla sprawców przestępstw jest również właściwy dla pomocników, podżegaczy oraz innych osób, których przestępstwo pozostaje w ścisłym związku z przestępstwem sprawcy, jeżeli postępowanie przeciwko nim toczy się jednocześnie.

3) **łączność podmiotowo-przedmiotowa**

* Wymóg racjonalności łączenia spraw karnych!

Właściwość organów procesowych

Właściwość z delegacji

- 1) Właściwość z delegacji polega na przekazaniu sprawy zawisłej przed sądem właściwym do rozpoznania innemu sądowi ze względu na szczególne okoliczności wskazane w ustawie.
- 2) Ustawa oddaje rozstrzygnięcie w przedmiocie właściwości z delegacji w ręce innego sądu niż właściwy w sprawie
- 3) Właściwość z delegacji jako wyjątek od właściwości rzeczowej (art. 25 par. 2)
- 4) Właściwość z delegacji jako wyjątek od właściwości miejscowej (art. 36, 37, 43, 11a PWKPK)

Właściwość organów procesowych

Badanie właściwości przez sąd

1) Badanie właściwości następuje z urzędu

- Rozstrzygnięcie **pozytywne** – nie wydaje się postanowienia
- Rozstrzygnięcie **negatywne** – postanowienie o stwierdzeniu niewłaściwości i przekazaniu sprawy innemu sądowi (organowi) – **art. 35 KPK**
- Rozstrzygnięcie negatywne **jest zaskarżalne przez strony**

Właściwość organów procesowych

Badanie właściwości przez sąd

2) Badanie właściwości następuje na etapie:

- ❖ Wpłynięcia sprawy do sądu
- ❖ Trwania postępowania – w tym jednak przypadku obowiązek przekazania sprawy aktualizuje się w dwóch sytuacjach:
 - ✓ właściwy jest sąd wyższego rzędu
 - ✓ sąd stwierdza, że jest niewłaściwy a z innego powodu zachodzi podstawa do odroczenia rozprawy

Właściwość organów procesowych

Badanie właściwości przez sąd

Co do zasady wyłączenie badania właściwości przez sąd:

- 1) sąd odwoławczy przekazał sądowi sprawę do ponownego rozpoznania,
- 2) sprawa została przekazana sądowi w wyniku zastosowania przepisów o właściwości z delegacji (art. 25 § 2, 36, 37, 43 KPK i 11a PWKPK),
- 3) sprawa została przekazana sądowi w wyniku rozstrzygnięcia sporu o właściwość albo na podstawie art. 39 KPK

Właściwość organów procesowych

Spory o właściwość

1. Spory **negatywne** i tzw. spory **pozytywne**
2. **Brak wymogu równorzędności sądów**
3. Rozstrzygnięcie sporu przez **sąd nadrzędny nad sądem, który wszczął spór albo inny wskazany w art. 38 k.p.k.**
4. **Możliwość zaistnienia sporu nie jest uzależniona od kontroli instancyjnej postanowienia o niewłaściwości sądu**

Właściwość organów procesowych

Naruszenie przepisów o właściwości sądu

1) Art. 439 pkt 3 i 4 KPK (uchylenie wyroku!)

sąd powszechny orzekł w sprawie należącej do właściwości sądu szczególnego albo sąd szczególny orzekł w sprawie należącej do właściwości sądu powszechnego

sąd niższego rzędu orzekł w sprawie należącej do właściwości sądu wyższego rzędu

2) Art. 438 pkt 2 KPK (sąd rozstrzyga o skutkach)

pozostałe sytuacje

Wyłączenie organu procesowego

Wyłączenie sędziego, ławnika, referendarza sądowego

Fundamentalna gwarancja **prawa do bezstronnego sądu**

Podstawą do wyłączenia sędziego jest istnienie **uzasadnionych wątpliwości odnośnie do jego bezstronności.**

Podstawy kwalifikowane wyłączenia – z **MOCY PRAWA** –
iudex inhabilis – art. 40 par. 1 i 3, 517g par. 3 KPK

Podstawy wyłączenia **z mocy postanowienia sądu** – iudex suspectus – art. 41 KPK

Wyłączenie organu procesowego

Wyłączenie sędziego, ławnika, referendarza sądowego

Tryb wyłączenia sędziego z mocy prawa (art. 40, 517g par. 3 KPK)

- 1) sędzia ma obowiązek stwierdzić swoje wyłączenie przez złożenie **oświadczenia na piśmie do akt sprawy** (oświadczenie stwierdza wyłączenie a nie wyłącza sędziego!)
- 2) Jeżeli sędzia nie złoży stosownego oświadczenia to wyłączenie sędziego **stwierdza postanowieniem sąd**
- 3) Sąd orzeka na **z urzędu** albo **na wniosek strony**

Wyłączenie organu procesowego

Wyłączenie sędziego, ławnika, referendarza sądowego

Tryb wyłączenia sędziego z mocy postanowienia sądu (art. 41 KPK)

1. Wyłączenie następuje zawsze **z mocy orzeczenia sądu**.
2. Orzekanie następuje na **żądanie sędziego, z urzędu** albo **na wniosek strony**.
3. **Termin** - wyłącznie do rozpoczęcia przewodu sądowego, chyba że przyczyna wyłączenia powstała lub stała się stronie wiadoma dopiero po rozpoczęciu przewodu (termin prekluzyjny).

Wyłączenie organu procesowego

Wyłączenie sędziego, ławnika, referendarza sądowego

Ponowiony i tożsamy wniosek o wyłączenie sędziego

1) Cel: zapobieganie obstrukcji procesowej polegającej na ponawianiu takich samych co do istoty wniosków o wyłączenie sędziego.

2) wniosek o wyłączenie sędziego, który został oparty na tych samych podstawach faktycznych co wniosek wcześniej rozpoznany.

Te same podstawy faktyczne wniosku - okoliczności, które mają decydować o ziszczeniu się przesłanek wyłączenia sędziego, tożsame jak we wniosku wcześniej rozpoznawanym i nieuwzględnionym. Chodzić może o każdą przesłankę wyłączenia sędziego - z art. 40 KPK i art. 41 KPK.

Wyłączenie organu procesowego

Wyłączenie sędziego, ławnika, referendarza sądowego

Ponowiony i tożsamy wniosek o wyłączenie sędziego

3) Wniesiony przed rozprawą wniosek o wyłączenie sędziego jest rozpoznawany **na posiedzeniu albo na rozprawie**.

4) Może go rozpoznać **sędzia, którego wniosek dotyczy**. W omawianej sytuacji nie ma bowiem zastosowania przepis art. 42 § 4 KPK.

5) Wniosek oparty na tych samych podstawach faktycznych co wniosek wcześniej rozpoznany **pozostawia się bez rozpoznania**. Sąd orzeka postanowieniem, które jest **niezaskarżalne**.

Wyłączenie organu procesowego

Wyłączenie sędziego, ławnika, referendarza sądowego

Tryb wyłączenia sędziego z mocy postanowienia sądu (art. 41 KPK)

4. O wyłączeniu orzeka sąd, przed którym toczy się postępowanie.
5. W składzie orzekającym w kwestii wyłączenia nie może brać udziału sędzia, którego dotyczy wyłączenie.
6. W razie niemożności utworzenia takiego składu sądu, w kwestii wyłączenia orzeka sąd wyższego rzędu.
7. Jeżeli z powodu wyłączenia sędziów rozpoznanie sprawy w danym sądzie jest niemożliwe, sąd wyższego rzędu przekazuje sprawę innemu sądowi równorzędnemu.

Wyłączenie organu procesowego

Naruszenie przepisów o wyłączeniu sędziego

1) Art. 439 pkt 1 KPK

- w wydaniu orzeczenia brała udział osoba podlegająca wyłączeniu na podstawie art. 40 KPK

2) Art. 438 pkt 2 KPK

- naruszenie przepisów art. 517g par. 3 oraz 41 KPK

Wyłączenie organu procesowego

Wyłączenie prokuratora oraz organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze

Podstawy:

- przepisy art. 40 § 1 pkt 1-4, 6 i 10 KPK stosowane odpowiednio
- udział w sprawie jako obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel społeczny albo przedstawiciel ustawowy strony

O wyłączeniu prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze orzeka prokurator nadzorujący postępowanie lub bezpośrednio przełożony.

Czynności dokonane przez osobę podlegającą wyłączeniu, zanim ono nastąpiło, nie są z tej przyczyny bezskuteczne; jednakże czynność dowodową należy na żądanie strony, w miarę możliwości, powtórzyć.

Wyłączenie organu procesowego

Wyłączenie oskarżyciela publicznego

Podstawy:

- przepisy art. 40 § 1 pkt 1-4, 6 i 10 KPK stosowane odpowiednio
- udział w sprawie jako obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel społeczny albo przedstawiciel ustawowy strony

O wyłączeniu oskarżyciela publicznego orzeka prokurator bezpośrednio przełożony.